

ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՂԵՐԵԳՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԻՆԳ

ԱՐԱՐՈՒՄ

(Շար. տես. թղմ. 1920, էջ 269)

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆԵՐՍԵՀ (առանձին)

Ախոս, լըրցյալ ստանալ սա բարեկամ թշնամի... հայրենեաց վիշտքն իւր սիրտն ալ կը նմլեն, հաշտութեան նոր փորձ մ'ալ ընել կը խորհի... այլ և իրաւունք ունի, մեր մէջն ալ հայրենատեաց և սուտ բարեկամներ պակաս չ'են... անա դաշնակիցք. լռենք առ այժմ Բազմաշտունայն հետ տեսաւորութիւնս:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆԵՐՍԵՀ, ՄԻՀՐԱՆ, ՎԱԿՆԱԿ, ՄԵՐՈՒՄ
ՓԱՆ, ՎԱՀԱՆ,

ՆԵՐՍԵՀ

Առանձն եկեք, իշխանդ Հայոց մեծաց, երբեմն լուսաւոր Հայաստանի, իսկ այսօր սգաւորք և խաւարած: Ո՛հ, գիտեմ թէ ձեր մեր վերջին պատերազմն տրուեցաւ, ուր որպէս զի բռնաւորը կործանեց, սուրբնիս մեր եղբարցը սիրտը կը ծակէր, ուր թէպէտև յաղթունեցանք, սակայն փառաւորագոյն յաղթանակ մ'ունեցանք հայրենեաց սրտին մէջ, ու Արշակ այն օրէն ի վեր աւելի ևս անարգունեցաւ: Անաւորիկ զենք միւս, անգամ կը հրաւիրեմ նոյն փառաց յասպարէզ. անտարակոյս եղէք, որ զՀայրենիս ազատելու փառքն յերկնից մեզ շնորհուած է: իսկ այս անգամ բոլոր Հայաստան մեր ետեւն պիտի վազէ. արդէն կը տեսնամ յաղթութեան պսակ. ներք ձեր իւրաքանչիւրն զլիւղն վրայ. իսկ արդարն Աստուած մեզ օգնական է, և սուրբ առաքելաբն Հայաստանի՝ մեծին Գրիգորի հետ մեզ պաշտպան: Ես իմ կենսութիւնը կը դնեմ նախ ի վերայ ազատութեան հայրենեացս և միանգամայն երաշխաւոր կ'ըլլամ հաւատարմութեան ազգատոհմս:

ՄԻՀՐԱՆ

Ես ալ նոյնպէս: Թող մենք բռնաւորն որ կ'ուզէ հայրենեաց անբաժան պիտի թաքաւորել:

ՎԱԿՆԱԿ

Ես ալ ձեզ համամիտ եմ: Ներսէս չ'ըլլայ

հայրենատեաց թշնամոյն. Արշակ արժանի չ'է Արշակունի կոչուելու. սոքա միշտ հայր հայրենեաց եղած են:

ՄԵՐՈՒՄ

Ես ալ քաջք. ապա միանալը կործանելու սա գահը, որ ժողովրդեան շղթաներ կը բաժնէ ու դահճի տապաւնով կը վարձատրէ Հայաստանի պաշտպանը: կործանեցք սա հրէջը, որ մեր անկենդան գլխոց վրայ կը խնդրէ իւր բռնաւորութիւնը հաստատելու: Արշակունիք ոչ նոյն արժէքը և ոչ նոյն պատիւն ունին այժմ. արմատն տկարացաւ, օտար և անպիտան ճիւղեր կը բուսցնէ. Արշակունի ըլլալն զերազանցութիւն մը, քաջ մը կը նշանակէր, իսկ յաւուրս Արշակայ անարգութիւն մ'եղաւ, հայրենատեաց մը կը նշանակէ:

ՎԱՀԱՆ

Երբ վերջին պատերազմէն ետե փախստական ի տուն իմ գարձայ, ամբողջ տունս քոյկ ժողովրդեւոր զիս քաշալներեց և երդուեցաւ վերստին մեզ զօրավիգն ըլլալու և իւր արեան վերջին կաթիլն ալ թափելու վասն ազատութեան հայրենեաց: Ապա քաջք, երբ պատերազմն սկսի, պիտի տեսնաք զիս իմ խուսրոմքս բանակին առջև:

ՆԵՐՍԵՀ

Ո՛հ, օ՛ր բարեգուշակ, ծերութիւնս իւր երբեւտսարդութեան օրերէն հարկաւորապիտի աւելի ետանդ և աշխոյժ կ'ստանայ: Գիտէի թէ դուք միշտ նոյն էք, ճշմարիտ և անկեղծ հայրենասէրք, արժանաւոր թողուեք նախին շայկազանց: Միաբանի՜րք ապա ազատելու գշայաստան ընտանի և օտար բռնաւորաց լուծէն. կեցցեն Արշակունիք, այլ ի մահ Արշակ. այդ ձայնն պիտի ըլլայ մեր ամենուն համախմբելուն նշանը:

ԱՄԻՆ (միատեղ)

Ի մահ Արշակ, կեցցեն Արշակունիք:

ՆԵՐՍԵՀ

Բռնաւորն անա հոն կը բնակի ի միւս կողմն գետոյն. հոն սա պարսպաց դէմ պիտի երթանք. յանկարծակի վրան հասնինք, երբ ինքն անպատսպար և յանդուգ գեղիութեանցն իր պարապի, և մեր վիզը պնդող շղթաներովն նախ զինքն կապելու ենք: իսկ թէ որ չ'աշխոյժիմք, ընտրելաւոյն է փառաւոր մահն՝ չ'ըտեսնելով հայրենեաց աղէտքը. գոնէ կը թողուեք մեր թոռանց որ չ'իբններնուս վրայ մահարձաններ կանգնեն, անմահ յիշատակ յետագայ դարուց, մենք ալ մեր պարտքը լիովին կատարած կ'ըլլանք:

ՎԱԿՆԱԿ

Մեղուք քաշութեամբ՝ մեր հայրենիքը պաշտպանելով կամ պատժելով զբռնաւորն, որն որ

իւր ազգականութեան սուրբ կապերն ալ ան-
գոտնելով, զեղբորորդին դաւեց, իմ քնռայրս ու
քոյրս յափշտակելով իւր պիղծ տոգիւնաց գոր-
ծիք մ'ըբաւ:

ՄԻՆԵՐԱՆ

Հապա իւր կուրացեալ հայրը չ'ըրաւ խեղդա-
մահ, ալ ինչ կը յուսանք տեսար իմ, նա որ
իւր հօրն է ազգականացն չընիայեր, միթէ մեզ
է հայրենեանց պիտի խնայէ: Այլ և Արշակաւա-
նայ կործանմանէն և կոտորածէն ի վեր անհաշ-
տելի ոխ մը կը սնուցանէ մեզի դէմ. մեր ամն-
նուն գլխոյն գին դրուած է. քաջ գիտէ՞ թէ քանի
որ մենք կ'ապրինք, կարող չ'է սանձարձակ
հարստահարել զՀայաստան:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Ի՞նչ կալուածքն ալ յափշտակեց և ոչ երդ-
մանցն հաւատարիմ կը գտնուի: Յունաց հետ
խաղաղութեան ուխտ կը դնէ և վերջը գտնոնք
Պարսից կը մատնէ. սոցա հետ կը հաշտուի ու
զկայսրն իրենց դէմ կը զբրգռէ: Երկու հզօր
տէրութեանց ալ հաւատարապէս դրժելով, կեղ-
ծաւոր բարեկամ, և ոչ մէկուն հաւատարիմ կը
գտնուի: Ասոր համար անան երկուքն ալ զայրա-
ցած՝ վրան կը դիմեն. թէ՛նդոս զօրաւոր բա-
նակաւ ի սահմանս Հայոց կը մօտենայ, Պարսիկը
Ալանուազան զօրապետին առաջնորդութեամբ
սահմանքը անցնելով, դէպ ի վաղարշապատ կը
վազեն, թողունք որ բռնաւորն պատժուի և իւր
նենգութեանց վարձքն առնու:

ՆԵՐՍԵՆ

Ո՛հ, ո՛չ նախարարդ Արծրունեաց, եթէ Արշակ
պիտի կործանի, պէտք է որ մեր ձեռքէն գնա-
րուածն ընդունի և փառքն մեր վրայ միայն
ցոլանայ:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ (մեկուսի)

Կեղծենք առ այժմ. (բարձր) կը բաւէ որ ձեռք
մը գինքն կործանէ. մեզ գինքն պատժենք եթէ
բաւական զօրաւոր եմք:

ՆԵՐՍԵՆ

Ապա, քաջքդ, երդնունք առաջի Աստուծոյ և
սա զերեզմանացս՝ նախ իրարու անկեղծ հաւա-
տարմութիւն, երկրորդ սուրբ ձեռքէ չը ձգել
մինչև որ Հայաստան կատարեալ խաղաղութիւն
չը գտնայ:

(Ամենքն ալ սուրերնին դէպ ի վեր բարձրա-
ցնեցնելով)

Երկինք զմեզ պատժեն, եթէ այդ երդմունքը
չը պահենք:

ՆԵՐՍԵՆ

Իսկ այժմ, անան մեր ձեռնարկութեան յատա-
կազիծն. առանց ժամանակ կորսցնելու ժող-
վելու ենք մեր զօրքը, ու զիշեր ատեն, երբ պա-
հապանք անհոգ և անփոյթ քուն կ'ըլլան, զգնտն
անցնելով և լեռներուն քովէն քալելով, ուր ան-
տան զմեզ կը ծածկէ, յանկարծ յարձակելու
ենք վաղարշապատայ վրայ ու բռնելու ենք զԱր-
շակ՝ առանց արեան կաթիլ մ'ալ թափելու: Ապա
ծանրագին ընծաներով Հայրապետը թէ՛նդոսին
խրկելու ենք, որպէս զի գնա ի հաշտութիւն
համոզէ, ու Արշակին տեղ զՊապ խնդրելու ենք
ի թագաւորութիւն Հայրապետին: Եւ յուսամ
որ մեր ձեռնարկութիւնն դիւրաւ յաջողի: Վերջը
Յունաց և Հայոց բանակները, նորապսակ թա-
գաւորին անուամբն միացնելով, հալածելու ենք
Պարսիկը Հայաստանէն, ու բացուած ատրուշանքը
կործանելով՝ միւսանգամ բանալու ենք եկեղե-
ցիները, որպէս զի Աստուծո՛ւ ալ մեր հետ հաշ-
տուի:

ՄԻՆԵՐԱՆ

Հայրենեաց սուրբերն և դիւցազունք յու բեր-
նովդ խօսեցան:

ՄԵՐՈՒԺԱՆ

Կարգաւորութիւնդ իմաստնոյ և քաջի զօրծ
է. բռնաւորն չըլլնար այս անգամ մեր ձեռքէն
ազատիլ, ու զՀայաստան կենդանացնելու մի
միայն միջոցն ալ այս է:

ՎԱՆԱՆ

Աստուած երկինքէն հայելով յաջողէ՛ մեր ձեռ-
նարկութիւնը և սրբէ՛ որբոց աշաջ արտասուքը:

ՆԵՐՍԵՆ

Աս լեռանց ստորոտն եղած անտառին մէջ
ժողվւածեցէք ամենքնիդ ալ՝ վաղուան կէս զիշե-
րուն՝ առանց աղաղակի, առանց վրան կազմելու
և փողերը հնչեցնելու. զէնքն ալ մեր ձեռքին
մէջ պատրաստ եղէք յարձակման նշանին. զիս
արդէն հոս պիտի գտնաք:

ԱՄԵՆՔՆ ԵՒ

Հրամանացդ կը հնազանդիմք:

ՆԵՐՍԵՆ

Ահ հայերնիք իմ, վերջապէս ազատութեանդ
օրն հասաւ, Աստուած վրադ կը գթայ ու առա-
ջին պայծառութիւնդ ընդ հուպ պիտի գտնաս.
Իսկ այս մեր արդեամբքն, տեսաք իմ: Ուրեմն
բաժնուիրեք առ այժմ, վարդ զիշեր միւսանգամ
իրարու կը միանանք: Ամենքնիս միատեղ չ'եւ-
լանք, որպէս զի լրտեսի մը կասկածը չ'արթըն-
ցնենք: (Ներսէսէ, Վլադիկայ և Միլիան կ'եւ-
լան):

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՄԵՐՈՒԹԱՆ, ՎԱՀԱՆ

ՎԱՀԱՆ

Ի՞նչ է բռնած ոճը, իշխանդ Արծրունեաց. միթէ՞ Մերութան սա նախարարաց հետ կը միաբանի, ինչ կ'ըսեմ միաբանիլ, այլ և անոնց հետ խորհրդի կը նստի, երգմունք և դաշինք կը դնէ... խելքս կը կորսնցընեմ. միթէ՞ զոհ կ'ըլլան դու Արշակայ կործանամբն միայն և կը դադրիս ձեռնարկութենդ. միթէ՞ հազար անգամ չ'երգուընցա՞ր փնացընելու Արշակայ ճետը:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Սուրբ է առաջին երգումս, Վահան, զոր և արեամբս պիտի պաշտպանեմ:

ՎԱՀԱՆ

Ապա ի՞նչ անմեկնելի դիպուած այդպէս այսօր լեզուդ կը փոխէ: Երէկ գիշեր սուրհանդակ մը հանելով Պարսիկը հոս հասնելու կը փութացընէ, իր, խոստանալով ի ձեռս իւր մատնելու զԱրշակ և անոր հետ բոլոր զշայտտան, թագը միայն քեզ պահելով, նոյնպէս եկեղեցիները փակել և ատորուշանք վերականգնել խոստացար:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Պարսիկը վաղը գիշեր հոս պիտի հասնին, իսկ Մերութան հաւատարիմ կը մնայ իւր առած խոստման:

ՎԱՀԱՆ

Յիրաւի չ'եմ ըմբռներ. այժմ նախարարաց հետ խորհրդակցելով, կը միաբանիս զԱրշակ կործանելէն վերջը դարձեալ Արշակունի մը իւր զահնի վրայ բարձրացընելու. Թէոդոսին բանակը կը հրաւիրես, որպէս զի զՊապ թագաւորեցընես. միթէ՞ այս պիտի ըլլար այսօր Մերութանայ լեզուն:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Ուրիշ կերպ անկարելի էր որ խօսէի:

ՎԱՀԱՆ

Զիս կը սոսկացընես. այլ ըսէ՛, աղաչեմ. ի՞նչ է միտքդ, իրարու թշնամի բանակները հոս հրաւիրելով. ընտանի կոխունիք միթէ՞ չ'են բարեկ զշայտտան յանապատ դարձընելու. կ'ուզես որ օտարաց ալ ոտնակոխ ըլլայ: Կամ մինչև ցերեկ կը խնդրես որ այդ խոռոխիքիւնք շարունակուին, հապա վերջը միթէ՞ աւերակաց վրայ պիտի թաղաւորես. այդչափ կուտորած է կործանմանէ ետև կատողչպիտի ըլլան գէթ տարեկան հարկը հատուցանելու արքայից արքային: Այլ, բարէ, կը մտածես և չ'ես պատասխաներ. ըսէ՛. Պարսից թէ Յունաց բարեկամն ես, կամ թէ երկոցունց

ալ հաւատարապէս թշնամի. իսկ այդչափ բարձրանալէդ ետև պիտի նուաճիս մանկան մը և փին մէջ:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Վահան, ի՞նչ կը պահանջես որ ընեմ, քանի որ Պարսիկը հասած չ'են. եթէ առած տեղեկու թիւնք չ'են ստեր, վաղը Ալանուազան կ'ուզէ շերուն վաղարշապատայ առջև իւր բանակաւն պիտի երևայ. ես այն ատեն զօրաց պիտի առաջ նորդեմ, որովհետև քաղաքիս ելևմուտ համբալ ները գիտեմ: Սակայն քանի որ Պարսիկը դեռ հեռու են, պէտք է որ ամեն բան կեղծեմ, մինչև լեզուս անգամ:

ՎԱՀԱՆ

Ուրե՛ն...

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Միթէ՞ կրնայի՞ միայնակ հախարարաց հակառակիլ կամ միտք իրենց յայտնել, արդեօք այն ատեն ամէնքն ալ ինծի զեմ չ'էի գիտեր: Եթէ այսօր զԱրշակ կ'ատեն և դեռ կործանելու երդմունք կ'ընեն, Արշակունիք միշտ իրենց սիրելի եղած են: Մեծագոյն չարիք մը իսափանելու հաւասար, որովհետև Արշակին հետ իրենց հաւատքն ալ պիտի փնացընեմ, կրնան այսօր առած թաղաւորինի վաղը պաշտպանել, իրենց զօրքն ալ Սպարապետին բանակին հետ միացընել, իսկ անդուստ Թէոդոսն ալ որ շարժի, ի՞նչ կ'ըլլայ յայնժամ մեր վիճակն: Պարսիկը կը հալածուին, սա փայլուն թագն ալ ձեռքէս կը զլորի և ես ի՞նչ երեսով մէջմի ալ Շապուհին առջև երևամ:

ՎԱՀԱՆ

Արդարև հանճարդ զիս կը հիացընէ:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Կ'երգնում յարև Մազեզանց, զի շայտտան այս անգամ ձեռքէս չի պիտի ազատի: Այլ դու լսէ՛ զիս, Վահան. երբ կը տեսնայի որ նախարարք ցրուած կամ անմիաբան իրարու դէմ կը կռուին, իրարմէ կը կոտորուին և Արշակ ալ մնացածը կը նուաճէր, շտապել ամենին փոյթս չ'եղաւ, թողուցի որ գիրար փնացընեն: Սակայն տեսայ որ Ներսէն զանոնք ժողոված պատերազմի կը պատրաստուի, խելքս հասաւ որ դուրս մնալով կրնայի կասկածելի երևալ:

ՎԱՀԱՆ

Տարակոյս չըկայ, զի արդէն շատ վստահ չ'է մեր վրայ:

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Ապա իւր թով վազեցի և ամէն փերպ օգնու թեան զիս պարտատ ձևացուցի. միանգամայն չըմոռայ ազդ տալ Պարսից, որպէս զի հասնելու

ՀԱՆԴԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

աճապարեն։ Բարեբաղդաբար կը լսեմ որ հա-
խարարք ալ զԱրշակ կործանել կը խորհին. թէ-
պէտեւ իրենց նպատակն իմինէս շատ տարբերի,
ի վերայ այսոյ ամենայնի հոս մտացոյց յաշողման
աւելի դիրտութիւն մը տեսայ, ուստի և հաւանել
ցըցողիք։ «Ըսի ինքնիրենս. եթէ Աստուածան
«անապունունելի դիպուածով մ'ուշանայ, փոյթ
«է՛ր, զի իւր գործը նախարարք սկսած պիտի
«ըլլան. վաղը պիտի տեսնաս որ Ներսէնէ կոխը
«պիտի սկսի. կը թողում որ զիրար կոտորեն և
«ի իրարմէ կոտորուին. այն ատեն զերկուսն ալ
«նուաճելն դիւրին պիտի ըլլայ մեզ»։ Արդէն
վարդան՝ Արշակայ մտերիմն՝ ի մեր կողմն է.
ինքն յանձն առած է թագաւորին միտքը պոստ-
րելու, որպէս զի նախարարաց հետ չըհաշտուի,
և ի ժամուն զԱրշակ մեր ձեռքը մատնէ։ Կը
տեսնեն, սիրելիդ իմ, մեր դաւակցութեան ըն-
դարձակութիւնը, այս անգամ տարաւորն մենք
եմք և մենք քուրանները կը նետենք։

ՎԱՀԱՆ

Մտացող տարածութեան խօսք չ'ունիմ։

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Ա՛հ, Վահան, չ'ես գիտեր թէ թագը գլուխս
դնելու փափաքն որչափ զիս սրամիտ ըրած է.
մտածութիւնը միայն՝ թէ Արծրունի մը Արշա-
կունեաց վրայ ոտքը պիտի դնէ, ինձ ուրիշ սիրտ
մը կու տայ... Բայց հոս ուշանալով կրնանք թէ
դաշնակցաց կասկածելի երևալ և թէ Արշակայ
լրտեսներուն ձեռքն խնայլ Դաւ առ այժմ զնա
ու մեր կողմնակցաց խումբը պատրաստ բռնէ
ամէն արկածից։

ՎԱՀԱՆ

Հրամանդ գլխոյս վրայ, Արթայդ Հայոց։

ՄԵՐՈՒԹԱՆ

Թագաւոր Հայոց... Դ՛հ, ինչպէս քաղցր կը
հնչէ լսելացս այս անունն... Բայց չըխաբենք
զմեզ, քանի որ բռնաւորն կործանած չ'է... եր-
թանք վահան։ (Կ'ըլլան)

Վերջ առաջիմ Արարուածի

Թագաւորին պալատին մէջ ընդունելութեան
մեծ սրահը, ուր Արշակունի քաղաւորաց
արհաւիրք կարգաւ դրոշմած են։ Սրահին եր-
կու կողմը ձառնիկաւահանաց կրկին դանձր,
իմպիս և սրահին մէջ տեղը մեծ դռն մ'ալ,
որ արքային ապարանքը կը տանի. դրան
ստաբէ գրաւաւոր զինուոր մը պահպանու-
թիւն կ'ընէ։

ՏԵՍԻՒ Ա.

ՆԵՐՍԷՍ ՀԱՅՐԱՊԱՊԵՏ, ՍՄԲԱՏ, ԵՐԿՐԻ
ՍԱՐԿԱԽԱԳ

ՆԵՐՍԷՍ

Ո՛ւր ինձ կ'առաջնորդես, ի պալատն... Ար-
շակայ... չ'է չ'եմ ուզեր հայրասպանի մը տուն
ոտքս դնել. բնաւ հաղորդակցութիւն այնպիսոյն
հետ՝ որուն սրտին մէջ Քրիստոս չըբնակիր.
թող որ երթամ իմ առանձնութիւնս քաշուիմ
և հարցս զերեզմանացն վրայ ողբամ հայրենեացս
աղէտքը։

ՍՄԲԱՏ

Թէ որ Հայաստանի արդի վիճակն սիրտդ կը
ճմլէ, Հայրապետդ Հայոց, ապա պարտ է քեզ
թագաւորին հետ հաշտուիլ և իրեն ներել։ Արշակ
գործոցն վրայ զղջալով զքեզ կը կանչէ, որպէս
զի նախարարներն ալ միացնելով իւր հետ
հաշտուիք։

ՆԵՐՍԷՍ

Ես իրեն դէմ ունիմ մը չ'ունիմ, Աստուած իրեն
բարկացիր է և իւր տունը պիտի կործանէ։ Քա-
նի քանի անգամ Աստուած հարցն իմոց զինքն
իմ անարժան բերանովս խրատեց և կշտամբեց,
որպէս զի վարքը փոխէ, նաև սպառնացաւ ալ
իւր ցեղէն թագաւորութիւնը բաժնալու։ Բայց
Արշակ անողորմ է։ Տիրանայ որդին երդմունք
ըրած է խաբէր զԱստուած... անմիտ, չ'է, Աս-
տուած չըխաբուիր, Աստուած մեր որդին և մտքին
ամենածածուկ խորհուրդը գիտէ և խորշերը
կը քննէ. Աստուած հեզ սրտերն և խոնարհ
հոգիներն իրեն խորան ընտրած է. իսկ զԱրշակ
կը դատապարտէ, վասն զի զերկուսն ալ չ'ունի.
վասն զի Արշակ իւր հարցս դսրովելի անտիքն
միայն կը ծառայէ, փոխանակ անտիք պայծառ
և Աստուածահաճող առաքինութիւնացն հետեւելու։

ՍՄԲԱՏ

Բայց Արշակ իւր վարքը փոխել կը խոստանայ։

ՆԵՐՍԷՍ

Սուտ են իւր խոստմունքն ալ. ո՛հ, անցած է
Հայաստանի փառքն ու վայելութիւնն, գուռ
ոսկին՝ անարգ կապար մը չարձաւ. Քրիստոսի

պարտիզին մէջ գալիք մտած են. երկպառակու-
թիւնը տիրած է ամէն տեղ, եկեղեցիք լի են ան-
պիտան և սրբապիղծ քահանայներով, բեմերն
լռած են ասետարանը քարոզիչէն, մանաւանդ թէ
երկպառակութեանց քարոզ կ'ըլլան. խորանաց
գով խոտ և տատասկ կը բուսնին, վարագոյր-
ներուն վրայ սարդն ոտսպին կապած է. աղքատ-
ներն և որբք երեսի վրայ լքուած, իսկ մեծա-
տունք իրենց մոլութեանց միայն կը ծառայեն:
Հօրս կործանած կուռքերն աւազին մէջէն զլուխ
կը վերցընեն, քարայէն տաճարաց փոխարէն
իւրաքանչիւրին սիրտն ընտրած են. ընտանի
կուիւններն երկիրս կ'աւերեն, հայրն զորդին և
որդին իւր հայրը կը դաւէ:

ՍՄԱՐՏ

Ափսոս, թշուա՜ւ այլ ճիշդ նկարագիր արդեաց
վիճակիս:

ՆԵՐՍԷՍ

Հարցս ժամանակը Հայաստան առաքինութեան
և բարի վարուց օրինակը կը ցուցանէր. հա-
զարաւոր հաւատացեալք Նիքարտեսի կոնակաց
մէջ Քրիստոսի մկրտութեան շնորհքը կ'ընդուն-
նէին. ընկեր քան զընկեր առաքինութեան և բա-
րեգործութեան աստղարկզին մէջ գերազանցելու
կը ճգնէր իսկ այժմ, աւաղ, հակառակն կը տես-
նուի: Տէր Աստուած, ուստի՜ այդ ամէն չարիք-
վասն զի Արշակ Աստուծոյ ճամբէն կը խոտորի,
վասն զի իւր մոլութեանց պարապելով, երեսի
վրայ լքած է խեղճ ժողովուրդը, վերջապէս
վասն զի Արշակ ականչները կը խլացնէ Աս-
տուծոյ ազդարարութեանց. ապա կեղծ է իւր
զեղշն ալ:

ՍՄԱՐՏ

Ա՛հ, չ'եմ կարծեր, վասն զի զինքն տեսայ որ
դառն արտօնւոք կը թափէր և անմխիթարելի
սգոյ մէջ կը հեծէր, Հայաստանի վիճակին վրայ
ցաւելով իւր զգեստներն ալ կը պատուէր: «Ո՛ր
էք հայրենեաց պաշտպանդ, կը կանչէր, ո՛ր
էք Ներսէս, Վաղինակ և Միհրան. ափսոս որ
«ձեր յարգը չըճանցայ և իբրև ինձ թշնամի
«զգնեց հաւածեցի»: Իսկ մենք զարմացած այդ
անակունքի փոփոխութենէն, չ'իկեք համարձա-
կեր իրեն մօտենալու: Ապա ինձ դառնալով-
«Իշխանդ Բագրատունի, ըսաւ, զիս աղաչէ զՀայ-
«րաստան որ, եթէ հայրենասէր է, եթէ Հայաս-
«տանի վրայ ինքն ալ կը ցախի, թող զայ զիս
«նախարարաց հետ եկտեղենէ. հետս միանա-
«լով տկարութեանս ոչո՞ տայ, որպէս զի կարե-
«նամ այսուհետեւ Հայաստանի երջանկութեանն
«պարապել, եկեղեցիները սրբել, որբոց արտա-
«ստըք դարբնեցնել, իսկ նախ և առաջ կը
«խնդրեմ Աստուծոյ հետ հաշտուիլ»: Աւ աստեղ
լսելով կրնամ դեռ տարակուսել իւր առաջա-
դրութեան վրայ:

ՆԵՐՍԷՍ

Ահա՜ այն սուտ արտօնւնքն և այն կեղծ հա-

ռաչանքն զիս իւր ստրջանաց վրայ տարակուսել
կու տան: Արշակ կեղծաւորելու արհեստը շատ
լաւ տովեցաւ. քաջ վարպետներու առջև: Աւա՛ղ,
ինչո՞ւ չ'եմ կրնար հաստալ իւր ստրջանաց, զի
իմ աղիքս ալ կը գալարին իշխելով հայրենեաց
պատահելու չարիքը: Տէր Աստուած, սրբոյն
Գրիգորի և Տրդատիոսի արդեանց համար խնայե՛-
ժողովրդեանը և մի՛ մատնեմ զնա ի ձեռս խա-
բուքողոնտորայ:

ՍՄԱՐՏ

Այդ ըսածներովդ զիս կը սոսկացընես, մեծդ
Ներսէս. միթէ՞ հասած է Հայաստանի վերջը:

ՆԵՐՍԷՍ

Ի տէ՛ գիտ, Սմբատ. երէկ դեռ, երբ հարցոս շիր-
մին վրայ ինկած՝ հայրենեացս վրայ ողբալով
արտօնւոք կը թափէի, յանկարծ անաւոր շարժ
մը զգացի, դղորդին մը... ամէն բան տակնու-
վրայ կ'ըլլար: Զարհուրեալ աչքս չորս կողմս
դարձուցի, տեսի՜լ աղետալի. ամէն տեղ աւերակ.
եկեղեցիք ի գետին կը կործանէին, իրենց փլա-
տակաց տակ ծածկելով հայրապետական աթոռն
ալ: Անարժան ոմանք իրարմ զայն կը յափըլ-
տակէին, որպէս զի փոփոխակի պղծեն. վարձկան
հովիւք սովալլուկ գայլու պէս Քրիստոսի փա-
րայիք կ'աւուրչոյնէին ու սուրբ պաշտամանց տեղ՝
կրակի պաշտօնն կը հաստատուէր:

ՍՄԱՐՏ

Տէր Աստուած... ինչե՛ր կ'ըսես:

ՆԵՐՍԷՍ

Սոսկալով զայս իմ ի միւս կողմ դարձուցի,
բայց հոն ալ աւերակ. Արշակունեաց գահն իւր
բարձրութենէն ի գետին կը զլօրէր և իւր վրայ
նստողին յաւիտենական գերեզմանն կ'ըլլար:

ՍՄԱՐՏ

Ո՛հ, ինչե՛ր կը լսեմ...

ՆԵՐՍԷՍ

Հազարաւոր եղբարց մէջ իրարու արեամբ
ներկուած սուրբեր կը խաղային... վարկեանէ
մը վերջը, ծիսող և արինազանգ աւերակներէ
զատ բան մը չըմաց: Սրբիս խորէն դողդալ-
ով «տէ՛ր Աստուած, ո՛ր են հիմնադիրք եկեղեց-
ւոյս Հայաստանի» աղապակցի. մէյնի ալ տե-
սայ որ հայրս Գրիգորիոս, իւր հայրապետական
զարդուց վրայ հող ու մոխիր ցանած, տխուր
և աղէգորով, արտասուամած աչքք փլատակաց
մէջէն կ'անցնէր. աւելի իւր վիշտերէն քան թէ
տարիքէն ծեր կ'երևար: Վազնի ուռն ինկայ,
աղաչաւոր բազուկներով ծնուզուընթրուն փա-
րեցաւ. «Հայր կանչեցի, ինչ է Հայաստանի վի-
«ճակն, ինչո՞ւ մեզմէ երես դարձուցի, ինչո՞ւ
«կը թողուս որ ոտնակոխ ըլլայ թշնամեաց սա
«հողս, որ սրբազան առաքելոց և քու արեամբդ

« ոռոգուած է » : Սուրբ Հայրապետն զգուշը չարժեքով և հոգեոց հանելով. « Աւա՛ղ, պատասխանեց. յերկնից վճռուեցաւ. Արշակունին չլթաւ յից մէջ պիտի հեծէ. Աստուած Սաւուղայ տունէն թագաւորութիւնը բաժնալով Դաւթի պիտի տայ, բայց մինչև յաւուրն այն չլթաներով պիտի կապուի ազատն Մարտի. արիւնն գետի պէս պիտի վազէ, իսկ Պարթևէն ալ սա ապերախտ ժողովրդեան հովիւ պիտի պակսի. դու որդեակ իմ, քեզ ալ չի պիտի խնայեն »... Լուսաւոր ամպ մը մէկէն ծածկեց խոտախոտնոց հայրապետը, ու տեսիլն աներևոյթ եղաւ: Դողալով արթնցայ և ճանշցայ որ տեսիլն Աստուծոյ յայտնութիւնն էր, իմ կեանքս, փոյթս չ'է, կը զոհեմ զայն, միայն թէ խաղաղարար և հաշտեցուցիչ զոհ մ'ըլլար Աստուծոյ և իւր ժողովրդեան մէջ:

ՍՄԱՐԱՏ

Ինչէ՛ր լսեցի. կը քստմնին ոսկերք իմ, արիւնս երարկներուս մէջ կը սառի... սակայն դու ապրէ, Հայրապետդ սուրբ, ի բարեկարգութիւն աշխարհս և եկեղեցւոյս Հայաստանայ: Քու աղօթքդ, ընտանալդ Աստուծոյ, զօրաւոր է երկնից առջև. զուցէ կրնաս դատակնիքին դառնութիւնը քաղցրացնել: Ապրէ՛ դու և այս երկու թշնամի եղող մասերն իրարու հետ հաշտեցուր, թագաւորին և նախարարաց մէջ միութեան անխզելի հանգույցն եղիր, այս կրկին ատելութեանց մէջ խաղերթեան հրեշտակն ըլլալով, թնեռովդ երկու կողմն ալ պաշտպանէ՛, հոգեբուի խրատ ներովդ անոնց մէջ սէրը վերստին հաստատէ՛ և յաւերժացուր: Արդէն ես իշխանաց ծանուցի թագաւորին միտքը. անոնք քու ձայնիդ դիրաւ կը լսեն, իսկ կամսարականին հայրենասիրութեան ամենքնիս ալ կը վկայենք: Կ'արտասուե՞մ... անշուշտ աչացող առջև կը բերես այդ հակառակութեան ծնանելու աղէտը ու խաղաղութեան բարի արգասիքը:

ՆՈՐՄԵՍ

Կը կրկնեմ, թէ հայրենիքս երջանիկ տեսնելու համար կեանքս ալ կը զոհեմ:

ՍՄԱՐԱՏ

Ընդ այս և ես կը վկայեմ. բայց ահա՛ Պարսիկը խորխտանալով արքայանիստ քաղաքիս կը մօտենան. իրենց ամէն քայլափորը անհրակօք կը նշանեն. եկեղեցիները քանդել, արևու և կրակի պաշտօնը հաստատել կը խորհին: Զօրաւորին սիրտն պաղած է Արշակէն. իրենց թիւն գիրենք կը վհատէ. իմ ձայնս ալ հազիւ թէ դիւրենք խրախուսելու կը բաւէ. նախարարները, իրենց եզրայրակիցքը քովերնին տեսնել կը փախաքին: Լուրն որ տարածեցաւ, թէ թագաւորն իշխանաց հետ կը հաշտուի, տեսնելի բնջ աշխոյժ իրենց սրտին մէջ արթնցուց, բնջ եռանդ հոն վառեց, աշերտն կրակ ու բոց կը ցայտէր: « Կեց... ցէ՛ Ներսէս, կեցցէ՛ Արշակ, կեցցեն նախա... » Բարք. թող այսուհետեւ զան Պարսիկը, վազենք « զխուժագուժն վըրնտելու կը կանչեն » : Հազիւ

թէ կրցայ իրենց եռանդը չափաւորել. հայտու թեան համբաւն միայն գիրենք մէյմէկ դիւցազն կը դարձնէ. երեակայն՝ ապա, թէ բնջ պիտի ըլլայ իսկութիւնը իսկ եթէ յերկնից վճռուած է Արշակունեաց կորուստն, զոնէ՛ մենք չըփու թացընենք... սակայն ահա թագաւորն:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ԱՌՋԻՆՆԵՐԸ, ԱՐԵԱԿ, ԹԻԿՆԱՊԱՆԱՔ
ԱՐԵԱԿԱՍՑ

ՆՈՐՄԵՍ (մնկուսի)

Տէ՛ր Աստուած, ապաշխարողի՛ թէ նենգաւորի դէմք է տեսածս... տուր իմ լեզուիս ալ Նաթան մարգարէին տուած զօրութիւնդ:

ԱՐԵԱԿ

Կը փափաքէի զքեզ տեսնալ, Հայրապետդ Հայոց մեծաց, որպէս զի դարման տանիս վերառնու թեանց աշխարհիս: Ե՛կ հապա, նախ մենք պազ տուիրդ, հայրը հայրենեաց, որպէս զի ապստամբք ալ մեր օրինակին հետեւին: (Էլը մօտենայ Ներսէսը զրկելու)

ՆՈՐՄԵՍ (եռ քաշուելով)

Մի՛ մօտենար ինձ Արշակ. հայրասպանի՛ ձեռք են ձեռք քո ու եղբարցդ արեամբն ներկուած են. իսկ համբողջը՝ Յուդային համբոյրն է:

ԱՐԵԱԿ

Կը տեսնեմ մինչև որ աստիճան սկսցուցեր են զիս քու աչացդ՝ թշնամեացը զրպալստութիւնքս. անոնց սուտերն զպա՛ չ'են ճանշար. որպէս զի Հայրենեացս զիս ատելի ցուցնեն, անուն չը մնար զոր ինձ չըտան և ոճիւրդ՝ զորս ինձ չըտե. փակկանն: Ո՞ր հիտէ թէ վաղն ալ ինչ պիտի ըսեն, և ինչ անշուր եղեան մ'ալ իբրև իմ գործս պիտի հրատարակեն:

ՆՈՐՄԵՍ

Շատ բարի ի պողոյ իւրմէ՛ ճանաչի. թշնա միքդ քու գործքդ են Արշակ:

ԱՐԵԱԿ

Մի՛թէ իրենք չ'են որ զիս Շապուհին չարախոսելով՝ Պարսից բանակները վրաս յարուցին և կայսեր բարկութիւնը վրաս կը շարժեն. իրենք չ'են որ ժողովուրդս վտարանշուլթեան կը յորդորեն, բարեկամներս ինձմէ՛ կը հեռացնեն, զօրացս մէջ երկպառակութիւնը վարակեն և աւազակաց խուճիքը կազմելով՝ զՀայաստան կ'արքայակեն. մի՛թէ իրենք չ'են որ իմ ձեռակերտս զԱրշակաւան ալ քանդեցին, բնակիչքը կոտորեցին, որոնք որբերը դու ինքնին ժողովեցիր:

ՆԵՐՍԵՍ

Մի՞թէ կ'ուզէի՞ր որ անմեղ որբերն երեսի վրայ թողուին. իսկ Արշակունի անառակութեանց և ամբարշտութեանց որը մ'եղած էր, արժանի ձեռնակերտ հիմնադրին:

ԱՐՇԱԿ (մկնուսի)

Ահ, կը կատրիմ. (բարձր) իսկ թշնամեացս այդպիսի չարութեանց փոխարէն, ինչ կը կարծէք որ կը հատուցանեմ. իբրև թագաւոր իրենց կը ներեմ և իբրև Արշակունի՝ անխիշարութիւն իրենց կը խոստանամ. գերկս կը բանամ և գերենք ի հաշտութիւն կը հրաւիրեմ: Այո, գրեթե կը հրաւիրեմ, որպէս զի միտտեղ խորհրդ՝ Հայաստանի իւր առաջին փառքը և երջանկութիւնը պարգևելու նկատմամբ. ալ ի՞նչ կրնայի բնել և չլերի: Ձեզ թողյ՜ կու տամ, որ պարտքս ինձ յիշեցնէք. խտուրթնէ՛ գատ ամէն բան յանձն կ'առնու Արշակ, վասն սիրոյ Հայրենեաց:

ՆԵՐՍԵՍ

Կը փափաքէի որ լեզուդ դաւ մը չը ծածկէր:

ԱՐՇԱԿ

Մի՞ տարակուսիր անկեղծութեանս վրայ. սակայն դու ինչո՞ւ հեռանալով երեսդ կը ծածկես. նախի՞քդ նախկեացս պալատէն չ'էին հեռանար. իրենց հետ աշխարհիս բարեկարգութեան կը հոգային: Իսկ դու ընդհակառակն նախարարաց զրպարտութեանց ականջդ դնելով, կը քաշուիս ու միայնակ զիս կը թողուս, որ ճմիւմ կառաւարչութեան ծանր բեռին տակ:

ՆԵՐՍԵՍ

Գործք քո զիս անտի հեռացուցին:

ԱՐՇԱԿ

Թէ որ երբեմն ապստամբաց հետ խտուրթնեմ վարուած եմ, ան ալ հաւատարմիմ հպատակացս բարի օրինակ մը տալու դիտմամբ, որպէս զի իրենց պարտքէն չըխտորին: Գնելայ սպանտմը վրաս կը ձգեն, անմեղ են ձեռք իմ. սակայն ինքն արժանի չէ՞ր մահուան. մի՞թէ կառավարութեան և ինձ հակառակ չէ՞ին իւր վարմունքն: Անշուշտ կը խորհէր որ մ'ինձի դէմ ապստամբէր. ևս իրեն կը ներէի, եթէ բազմի զինքը չըպատժէր: Խս սա դիւցազանց (պաճաւ, ներք կը ցուցնեն) իմ նախնեացս ինձ ժառանգ թողած զահը, ամեն կերպով պաշտպանելու պարտական եմ:

ՆԵՐՍԵՍ

Քու նախնեացդ միայն մուրի ախտերը թափին հետ ժառանգած ես. պատասխանի՛, մինչև հիմայ սա դիւցազանց որո՞ն նմանեցար: Արշակայ քու հաւուդ քաշութիւնը չ'ունիս, ճիշտ

են գոնէ վաղարշակայ առաքինութիւնքն. յաւուրս քո ո՞ր գիտութիւն ազգին մէջ ծաղկեցաւ, ո՞ր բարեկարգութիւն հաստատութիւն գտաւ: Մեծին Տիգրանայ ատենը Հայաստանի սահմանքն մինչև յովկան և ի ծովափունս Պոնտոսի կը հասնէին. քանի քանի Հռոմայեցի բանակներ սահմանաց քով բնաջինջ եղան, իւր ձեռքովն ո՞րչափ քաղաքաց հիմունքը դրուեցան, մինչև օտար ժողովուրդք զինքն թագաւոր ընտրեցին և արքայից արքայ կը կոչուէր: Գաւուրս Արտաշէսը Հայաստանի մէջ թիզ մը պարապ տեղ չըկար, մինչև հեռաւոր անապատներն ալ մշակուած էին, վաճառականութիւնն իւր աննաբարձր կէտը հասած էր: Անի՛ս գոնէ Արգարու և Տրդատիոսի հաւատքը... չէ՛, դու անոնց որդին չ'ես, այդ նշաններովդ չ'եմ ճանչնար զքեզ ճմարիտ Արշակունի:

ԱՐՇԱԿ (մկնուսի)

Ահ, կ'ուզէի այժմ սա ազատ բերանը լռեցնել:

ՆԵՐՍԵՍ

Գաւուրս քո Հայաստան իւր ազատութիւնը կորոյս, վաղարշակայայ պարիսպներէն դուրս թու տէրութիւնդ ճանցող մը չըկայ, յիշած առաքինութեանցս և ոչ մէկն վրադ կը փայլի. իսկ առաւել ևս չարագոյնն և ուղղութեանդ վրայ զիս յուսահատող՝ քու կեղծաւորութիւնդ է: Այժմ որ լեզուդ գործքդ կ'ուրանայ, ո՞ր գոնէ միտքիդ մէջ ի՞նչ նոր ոգիւք կը պատրաստես: Այժմ նախարարներն նեղուած, ի Պարսկէն բռնադատուած, կայսերէն երկնշնչով խաղաղութիւն կը խնդրես. նայի՜ք անդորրութեան մէջ նոյն պիտի ըլլայ լեզուդ: Ես դիւրաւ կը խաբուիմ իբրև մարդ. սակայն վախցիր, զի Աստուած անխաբելի է, գուցէ իւր գթութեան չափն լեցուած է, գուցէ որ մը մնացած է որպէս զի իւր ցասումը վրադ թափէ:

ԱՐՇԱԿ

Ձեզք պատմելու համար այն օրն ալ կը բաւէր, եթէ չըզդիտայի, որ փափաքանց հայրենաւ սիրութիւնդ այդպէս լեզուդ կը յանգնեցնէ:

ՆԵՐՍԵՍ

Հորդ կատարելապէս նմանելու համար այդ միայն ձեզ կը պակսի. մի՛ սպասեր շողորթիմ գովասանք լսելու Ներսէսի բերնէն:

ԱՐՇԱԿ

Ապա ուրեմն ուզածդ ըսէ՛, Արշակ՝ ձեզ կը ներէ. անկեղծ սրտիւ հաշտութիւն կը խնդրեմ և կը փափաքիմ, որ այն քու սուրբ ձեռքդ կնքուի. ալ յոգնած եմ ընտանի կռիւներէն ու արտագին պատերազմներէ: Հայաստան բաւական արտասուք և արիւն թափեց, միտքս թագաւորութեանս վերջին օրերը խաղաղութեամբ

աշխարհիս բարեկարգութեան աշխատելով ան-
ցընել է Բայց դու այս տագնապողական ժամոյս
խաղաղութեան հրեշտակն ես, եթէ վրէժինդիր
սուր մը. թէ որ յանցաւոր եմ, միթէ բաւական
պատժուած չ'եմ, իսկ եթէ ճշմարիտ ապաշխա-
րող, միթէ արժանի չ'եմ ներման: Ահ, մտածէ՛
մէյմ'որ նոյն արիւնն է որ մեր երակներուն
մէջ կը խալայ: Պարթենն է Արշակունին իրա-
րու եղբայրն է. մասնաւոր գծտութիւնքն է հա-
կառաւորութիւնքն ի բաց թողուք վասն սիրոյ
հայրենեաց...: Կը հառաչեմ... Եւ, գթութիւն
բազմեցաւ սրտիդ մէջ. վերցուր ձեռքդ, օրհնէ՛
գիւս... կ'օղակն որ ոտքդ փարիմ: (Արշակ ոտքը
խնայ կը ձևացընէ)

ՆԵՐՍԷՍ (գլխակ գրկելով)

Չ'եմ հանդուրժիր որ թագաւորս Աստուծո՛յ
գառ մէկու մը ոտքն ինայ:

ԱՐՇԱԿ

Ապա հաւատն անկեղծ գոյմանս է ներէ՛ ինձ:

ՆԵՐՍԷՍ

Տէ՛ր Աստուած, դու միայն գիտես մարդկանց
սիրտը և զաղտնի խորհուրդքը. եթէ անկեղծ է
թագաւորիս ապաշխարութիւնն, Դաւթին պէս
հանելի ըլլալ քեզ. Աբելին ողջակզին պէս ըն-
դունէ Արշակայ առաջադրութիւնն ալ. ցատուած
հեռացո՛ւ մեր վրայէն ի պայծառութիւն սրբոյ
եկեղեցոյդ. զօրացո՛ւ և արքայիս սիրտն ալ,
յաղթող ըլլէ սուրը, թշնամիքը լեցնո՛ւ արհաւ-
րք, խրկէ՛ մահու հրեշտակն, որ Սենեքերիմի
գօրաց պէս զանոնք փնայցնէ. Գրիգորի և Տրդա-
տիսի արդեանցն համար խնայէ՛ Հայաստանի:

ԱՐՇԱԿ

Ահա այդ օրհնութիւնքը Արշակ քու բերնէդ
կ'սպասէր, Հայրապետդ սուրբ:

ՆԵՐՍԷՍ

Թագաւորդ Հայոց, նայէ՛ որ այսուհետեւ Ար-
շակունի ըլլալդ աշխարհիս ցուցնես. Աստուծոյ
հետ հաշտուեցար, իրեն արժանի գործ պատրաս-
տէ և նախ մեռալ մերժէ՛ քովէդ շողորորթ բան-
սալովունը, որոնք քու կորսանմանդ կ'աշ-
խատին. հրովարտակաւ ծանո՛ւ նախարարաց հետ
խաշտելիդ, բարի վարքով և բարեպաշտու-
թեամբ մինչև ցայսօր ըրածներդ քաւէ՛, փառք
եղիր հայրենեացդ և սին հաւատոյ եկեղեցոյն
Քրիստոսի: Այն ատեն ամէն ձեռնարկութիւնքդ
կը յաշողին, զի Աստուծով գործած կ'ըլլաս.
Թշնամիքդ ալ զարհուրի տեսնելով որ Աստուած
քու հետդ է և իսկ կ'երթան նախարարները ժող-
վելու, որպէս զի գիրենք հաշտութեան յորդորեմ.
մինչև իմ դարձս ապաշխարութեանդ պտուղը
սկսէ՛ ցուցնելու: (Սարկաւազներով կ'ելլայ):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ԱՐՇԱԿ, ՍՄԻՐԱՅ, ՎԱՐԴԱՆ ԵՒ ԹԻԿՆԱՊԱՆԱՅ

ՍՄԻՐԱՅ

Օրոս այս, տէ՛ր արքայ, երեւի պիտի սեպուի
Հայաստանի պատմութեան մէջ:

ՎԱՐԴԱՆ

Տէ՛ր արքայ, ներէ՛ եթէ կարող չ'եմ զարմանք
ծածկելու: Միթէ Արշակ Ներսէսի առջև կը դո-
ղայ, իւր վարուց համարը կու տայ ու կ'աղա-
չէ՞... Ինչ կ'ըսեմ աղաչել, այլ և ոտքն ինչպիսի
ներուծն կը խնդրէ, չ'եմ գիտեր ինչ մտացածին
յանցանաց համար: Առաջին անգամն է որ հայ-
րապետաց գոռոգութեան առջև թագաւոր մը կը
խոնարհի: Միթէ Աստուած Արշակունեաց զահը
քեզ չ'է՛ շնորհած, որպէս զի ազատաբար իշխես
Հայաստանի վրայ. յիշէ՛ որ ինքնիշխան տէր
ես երկրիս. ապա ինչ համարձակութեամբ կը
յանդգնի Ներսէս քեզ դաս տալու:

ՍՄԻՐԱՅ (մեկոռայ)

Ահ դաւաճանն...

ՎԱՐԴԱՆ

Ո՛ր կը մնայ քու մեծութիւնդ, եթէ ամենա-
փոքր գործողը թոյլտուութիւնը Հայրապետէն
սպասու. որ սանձ պնդուհետեւ անոր յանդգ-
նութիւնը կարող է զսպել: Տես ի՜նչպէս Հայրա-
պետն նախարարաց կողմը բռնելով տրուութիւնը
յերկուս կը բաժնէ, որպէս զի դիրաւ իշխէ: Դա-
խարարները թագաւորաւ, թագաւորն ալ նա-
խարարքը կ'սպասնայ. որ կողմն ալ զօրանայ,
իւր աթոռը հոն կը փոխադրէ: Ինքն միշտ հօգր,
երբէ՛ք տկար, երկու կողմն ալ հաւասարապէս
ահաւոր անխոյան կը ձևանայ և երբէ՛ք անկեղծ
բարեկամ: Ահա, տէր իմ արքայ, Հայրապետին
խորամանկ քաղաքականութիւնն:

ԱՐՇԱԿ

Վարդան ըրածիս վրայ չ'եմ զղշար. հայրե-
նիքս, հարկն այդպէս կը պահանջէր. թող վա-
տութիւն համարին հաշտուիս, ես հայրենեաց տէր
և խաղաղութիւն խոստացայ, ապա իրեն գիրկս
կը բանամ:

ՎԱՐԴԱՆ

Ապա խոնարհէ՛ իւր փփին տակ, թէ որ այդ է
կամքդ. միթէ չ'ես կրնար հայրենիքդ սիրել և
անոր ոտքը չ'իշխել. թագաւորաց հրամայելն
միայն կը վայել և բնաւ խոնարհիւն: Ո՛հ, ար-
դեօք ի՜նչպէս այժմ հայրապետին հետ նախա-
րարք կը ծաղրեն քու տկարութիւնդ և երկու-
տութիւնդ. այդ անձնագրիւդ գեթ աւելի կ'ա-
նարգես: Միթէ պիտի չ'ըսեն այժմ, թէ իրենք
են թագաւորութեանդ նեղուն. թէ իրենք գեթ
զահիդ վրայ հաստատեցին: Ահ, ինչպէս սա
գիւցազունք կը ծտառնին գեթ այդպէս տկար

տեսնելով. մտածել՝ մէյմ'որ Տրդատայ չբռնայնացին մահադեղ խմցընելով, իսկ Տիրան հայրդ թագին հետ իւր աշնն ալ կորոյս, վասն զի գիրենք չըպատժեց. գուցէ օր մը... կը խիթամ... բըսելու...

ԱՐՇԱԿ

Ա՛հ, ինչքն կ'ըսես, ի՜նչ յիշատակարաններ առջնս կը բանաս:

ՍՄԱՆ

Տէր արքայ, հեռացո՛ քովէդ սա չարախորհուրդ թշուառականները, որոնք և հեռաւոր թըշնամիներէդ աւելի վնասակար և ահաւոր են: Բնաւ կասկած մը միտքդ մէջ չ'արթննայ, սըւռնց չարախօսութենէն. պայծառ երեսիդ վրայ երբէք տխրութեան մոպլը չըբազմի: Կենացդ մէջ ամենափառաւոր գործդ՝ այսօր կատարածդ պիտի սեպուի, թոռանցդ հետեւելու արծանի և ամամա յիշատակ մը կը թողուս: Ի՜նչ լսեցի, տէր Աստուած, թագաւորիս իւր նախարարաց հետ հաշտուիլն վատթիւն կը համարուի. միթէ միոյ զլիսոյ անդամն չ'են իրենք ալ. ինչպիսի՜ ամբարիշտ խորհուրդք կը տրուին սուրբ Հայրապետին: Թագաւորն հայր է հայրենեաց և պաշտպան ժողովրդոց, բռնաւոր մը կրնայ երկիրալիք ըլլալ ազգին, այլ երբէք սիրելի՛ Տէնսէ՛ք՝ յիշատակարանաց մէջ՝ ճոր թագաւորք աւելի զովեւոր արծանի եղած են, որոնց մահն անմիթ-թարեկի սուգ եղած է ժողովրդեան: Տէ՛ր իմ, սանձ մը դիր սա ստամբակ լեզուներուն, որոնք ամենազերբազանց առաքինութիւնն ալ կը չարախօսեն, որոնց արհեստն չողգորթութիւնն է, տիրոջն աչքը իւր կորստեան վրայ գոցել կ'աշխատին. առաքինին խայթող փուշ մ'է իրենց աչքին. նախանձն ամէն բանի գիրենք կը յանդգնեցնէ:

ՎԱՐՊԵՆ

Հայոց սպարապետին ունեցած ակնածութիւնս զիս լռելու կը բռնադատէ. թագաւորն հաւատարմութեանս փորձը չատ անգամ կառած է. իւր վեհափառութիւնը նախատողաց դէմ ցատուս կարող չ'եմ սանձելու:

ՍՄԱՆ

Ես ալ սրտմտութիւնս չ'եմ կրնար չափաւորել, երբ թագաւորիս այգպիսի չար խորհուրդք կը թելադրէք:

ԱՐՇԱԿ

Սպարապետդ Հայոց, ես իմ պարտքս և պատիւն կը ճանչնամ ու ըստ այնմ պիտի չարծիմ. դու այժմ քնա աչքէ անցուր բռնակը, որպէս զի քաղաքատու գտնուի Պարսից դէմ կոտուելու: (Սխառտ ներկայագիւնէն վերջը կ'իջայ)

(Շարունակելի)

ԾԵՊՈՒՆ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅԻՈՑ

Ն Կ Ա Ր Ա Գ Ի Ր Ը

Խոր է այն: Ծովու մը նման որ կարծես անյատակ է. մտի՛ր իւր սրտին մէջ, կը լսես աղբերարուծի ձայներ և հեծեծանքներ, « Ձայն հառաչանաց հեծութեան սրտի ողբոց աղաղակի »: բոլոր մարդկութեան թշուառութիւնները հոն բոյն դրած են, խոր բոյն, կամ կարծե՛ր են դնել. և այդ հոգւով վիրալից մարդը՝ բնութեան առանձնութեան մէջ ապրելով, բնութեան ամէն մէկ էակ իրեն նիւթ կ'առնէ, անով բացատրելու համար իւր զգացածը, իւր խորհածը:

Սքանչելի Հայրս, անմեղութեան անուշահոտ շուշան մ'է, այն է՛ն անմեղներէն որոնք հրեշտակները կ'ամէջընեն և կը համարին իրենց անձը աշխարհիս ամենէն մեղաւորը:

Սակայն իւր ողբերը, իւր լացը կեղծիք չեն. նա երբ իւր երջանիկ գլուխը կարկառած մագաղաթի կտորի մը վրայ՝ կը դրոշմէ իւր օրօրին ողբերը, անոնք արդէն Աստուծոյ առջեւ արցունքով գրուած են, իւր սրտի տաց բովէն անցնելով: « Ելցէ ի խորոց աստի զգայութեանց խորհրդակիր սենեկիս... (առ քեզ կամաւորական) ». դարձեալ Աստուծոյ հետ խօսած էր անոնց վրայօք. անոր համար իբր ամենուն կնիք կը դնէ « ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ »: այնքան ընտանեբար՝ ինչպէս հայր և որդի. այնքան մտերիմ, շունչը շնչին, դունչը դնչին, ՎԱստուած միշտ իւր առջեւն ունէր իրեն զմայլող:

Չէր նա մենաւոր մը՝ նստած, փակուած միշտ երկիրդին մէջ, այլ իւր դարուն հոգին էր, ամենուն ծանօթ, զամէնքը ճանչցող. անդրադարձող, դիտող, զննող է իւր միտքը, ամէն բանի խորը կը մտնէ, ամէն բան իւր գրչին տակ անցուցնէ և չէ վրիպած:

Սքանչելապէս կը ճանչնայ մարդկան թշուառութիւնները, անոնց նկարագիրները խօսքով կամ բարդութեամբ մը